УДК 35:321(477)

О. Киричук

НАДНАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УПРАВЛІННЯ: ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКА ДОМІНАНТА ЧИ МІЖДЕРЖАВНИЙ І МІЖУРЯДОВИЙ ПІДХІД

На прикладі діяльності інституцій ЄС досліджуються механізми загальноєвропейського управління у контексті дилеми наднаціональної домінанти чи міждержавного і міжурядового підходів.

Ключові слова: наднаціональний рівень управління, національний рівень управління, міжурядовий підхід, державний суверенітет, субсидіарність, виняткова компетенція.

Складна система управління у Європейському Союзі передбачає залучення багатьох суб'єктів загальноєвропейського, державного, регіонального, громадського і приватного рівнів управління, які не перебувають у ієрархічному підпорядкуванні. Ця обставина вмотивовує з'ясування компоненти наднаціонального рівня, оскільки набуття членства у ЄС потребує відмови від частини державного суверенітету. З'ясування співвідношення наднаціональної і національної суб'єктності управління особливо актуальне для України, громадяни якої неоднозначно оцінюють державний курс на європейську інтеграцію.

Тому метою статті є визначення механізмів загальноєвропейського управління у контексті дилеми наднаціональної домінанти чи міждержавного і міжурядового підходів.

З позиції неореалістів (К. Уолтц, Б. Бузан, Р. Гилпін, П. Кеннеді, Дж. Моделскі, С. Уолт, У. Томпсон, Дж. Снайдер, Д. Сноу, К. Холсті, К. Лейн, Р. Джервіс) світова (або загальноєвропейська) політика і міждержавні відносини – не є тотожними поняттями, оскільки вони вважають, що міждержавні відносини належать до категорії міжнародних відносин, а світова чи загальноєвропейська політика відображає взаємодію недержавних акторів [1].

На роль недержавних акторів у світовій політиці (транснаціональні корпорації, міжнародні, терористичні чи кримінальні організації та окремі бізнесово або політично впливові індивідууми) звертають увагу і теоретики неолібералізму Р. Кохен і Дж. Най.

Представники "неокласичного реалізму", зокрема Г. Роуз, Дж. Міршаймер, У. Уолфорт, Р. Швеллер, Т. Крістенсен, Ф. Закарія, вважають, що в умовах нового світового порядку держави реагують на міжнародні виклики, створюючи спільні коаліції, які дозволяють інтегрувати необхідні для цього спільні внутрішні ресурси [2]. У такому контексті Європейський Союз можна розглядати як міждержавну коаліцію, метою якої є реалізація спільних економічних, фінансових та оборонних завдань із метою посилення конкурентоздатності кожної з учасників цієї коаліції.

Однак якщо досі у традиційній теорії міжнародних відносин вважалося, що у подібних коаліціях домінантою є більш потужні держави, які намагаються підпорядкувати своїм інтересам більш слабші, то модель Європейського Союзу є новим викликом часу, де в силу закладеного в його основу принципу субсидіарності (subsidiarity) всі країни є рівними суб'єктами у прийнятті рішень. У даному випадку субсидіарністю називають

© О. Киричук, 2012

організаційний і правовий принцип, згідно з яким Європейська Спільнота вдається до будь-яких заходів лише у тому випадку, якщо вони ефективніші за відповідні заходи на національному, регіональному або місцевому рівнях. Виняток становлять сфери виняткової компетенції, які закладені в основоположні принципи Європейського Союзу. Тобто субсидіарність означає постійне оцінювання обґрунтованості дій ЄС з погляду наявних можливостей на національному, регіональному та місцевому рівнях.

З принципу субсидіарності випливає, що суб'єктами прийняття рішень і їх реалізації є як країни-члени ЄС, які представляють глави та міністри держав, так і сам Європейський Союз, репрезентований інституціями загальноєвропейського рівня, зокрема Європейською Комісією. З огляду на це вагомо зясувати, як узгоджується баланс міждержавної, міжурядової і наднаціональної складової у спільній європейській політиці.

Вітчизняний дослідник П. Сапсай виділяє просторові та часові характеристики етапів співвідношення наднаціонального та міжурядового управління ЄС.

На його думку, поліваріантний вираз співвідношення наднаціонального та міжурядового управління в часі позначений: 1) часовою різницею у становленні наднаціональної та міжурядової форм управління та їхнього співвідношення в різних інтеграційних галузях ЄЕС/ЄС; 2) часовою різницею у тривалості того чи іншого виразу співвідношення наднаціонального та міжурядового управління в різних інтеграційних галузях. Водночас, основним виразом часового співвідношення наднаціонального та міжурядового управління ЄС є відтворення ним трьох основних своїх станів, а саме: пошуку, досягнення або відходу від наднаціонально-міжурядової рівноваги [3].

Просторові характеристики відображають структурно-функціональні якості управління Євросоюзу, у яких виділяють три умовні інтеграційні виміри: 1) інституційний; 2) міжгалузевий; 3) реформативний. Кожен із цих вимірів характеризується також часовим виміром, оскільки співвідношення міждержавного і наднаціонального співробітництва між країнами-членами Європейських Співтовариств, а з 1993 р. – Європейського Союзу було різним. Співвідношення наднаціональної та міжурядової складових відображається не лише на рівні інституційної системи ЄС як сукупності наднаціональних та міжурядових інституцій загалом, але і на рівні окремих інституцій, як безпосередніх складових такої системи.

В межах інституційного виміру наднаціонально-міжурядовий дуалізм визначається комбінацією наднаціональних та міжурядових інституцій ЄС.

У міжгалузевому вимірі основною детермінантою, що визначає наднаціональну або міжурядову природу тих або інших інтеграційних галузей, є ступінь залучення та якість роботи у рамках окремих інституцій ЄС. За цього співвідношення наднаціонального та міжурядового управління визначається співвідношенням між галузями, що є безпосередніми об'єктами інтеграції та тими, які залишаються поза нею і становлять сферу простого міждержавного співробітництва.

Реформаційний вимір відображає співвідношення наднаціонального та міжурядового управління в процесі поглиблення європейської інтеграції шляхом реформування ЄС і може включати в себе як інституційний вимір, що визначає рольове співвідношення наднаціональних, міжурядових та комунітарних інституцій в процесі перегляду установчих договорів інтеграційного об'єднання, так і галузевий вимір, як вираз співвідношення впливів у зазначеному процесі комунітарного та національного рівнів управління.

У всіх трьох визначених вище вимірах співвідношення міждержавного і наднаціонального не є сталим, оскільки воно характеризується також часовим виміром.

Найперше зауважимо, що з часу заснування Європейських Співтовариств у 50-х рр. XX ст. реформаційних змін зазнали самі їх базові угоди, які у динаміці змінювали баланс загальноєвропейських сил. У процесі цих трансформацій змінювалась й інституційна система.

Першими європейськими інституціями згідно ст. 7 Договору про створення Європейської Спільноти Вугілля і Сталі 18 квітня 1951 р.: 1) Верховна (Вища) Влада – виконавчий і законодавчий орган, що складався із 9 міжнародних службовців; 2) Спеціальна Рада Міністрів, яка займалася координацією діяльності з окремими урядами країн-членів Співтовариства та відповідала за політику в галузі видобування вугілля та виробництва сталі; 3) Парламентська Асамблея – контролюючий орган у складі 68 членів, що обиралися серед депутатів національних парламентів країн-членів Співтовариства і мали право оголошувати вотум недовіри до Верховної Влади, унаслідок чого остання мусила подавати у відставку; 4) Суд у складі семи суддів, головним завданням яких було визначення правомірності правових актів, виданих Вищою Владою та Спеціальною Радою Міністрів; контроль за дотриманням Договору Співтовариства, розгляд скарг у справах про скасування рішень і рекомендацій Вищої Влади, відшкодування збитків, що виникали внаслідок діяльності Співтовариства [4].

Договором 23 березня 1957 р. про створення Європейського Економічного Співтовариства та Європейського Співтовариства з питань Атомної Енергії передбачалося створення чотирьох органів: 1) Ради Міністрів – міжурядового органу із законодавчими повноваженнями; 2) Комісії – виконавчого органу, що складався із міжнародних службовців; 3) Парламентської Асамблеї (з 1962 р. – Європейський парламент) – форуму для політичних дискусій із незначними контролюючими повноваженнями; 4) наднаціонального Європейського Суду. Дорадчим органом для Ради й Комісії став Соціально-Економічний Комітет.

З набуттям чинності Римських угод 1 січня 1958 р. була прийнята конвенція про об'єднання Парламентських Асамблей, Судів, а також Соціально-Економічних Комітетів всіх трьох товариств. Чергова інституційна реформа була довершена внаслідок укладання договору про єдину Раду та єдину Комісію Європейського Співтовариства.

Об'єднавчим Договором (укладений 8 квітня 1965 р. і вступив у силу 1 липня 1967 р.) ліквідовано Спеціальну Раду Міністрів та Вищу Владу ЄСВіС, натомість утворилася єдина для трьох Співтовариств Рада Міністрів та єдина Комісія. Спільним органом став COREPER (Комітет Постійних Представників, який раніше діяв при Раді Міністрів ЄЕС).

Подальші інституційні зміни відбулися протягом 1968 – 1986 рр.

13 липня 1976 р. був підписаний і 1 липня 1978 р. набрав чинності Акт про загальні вибори до Європейського Парламенту. Завдяки першим загальним виборам у липні 1979 р. Європейський Парламент з міжпарламентської інституції став наднаціональною. Після затвердження Єдиного Європейського Акту 1986 р. повноваження Європейського Парламенту збільшились: завдяки запровадженню процедури співпраці й згоди, він міг активно впливати на законодавчий процес у Співтовариствах. Окрім того, згаданий акт створив правові підстави для функціонування Європейської Ради, підкреслив її провідну позицію та відкрив можливість скликання Суду Першої Інстанції – допоміжного органу для Європейського Суду.

Важливі інституційні зміни відбулися у зв'язку з прийняттям Договору про створення Європейського Союзу (підписаний у Маастрихті 7 лютого 1992 р., а набрав чинності 1 листопада 1993 р.). Цим договором запроваджувались нові інституції європейської співпраці: 1) Суд Аудиторів (орган фінансового контролю); 2) Регіональний Комітет (новий дорадчий орган); 3) інститут Уповноваженого з прав людини (Омбудсмена), 4) Європейський Монетарний Інститут, який у майбутньому трансформувався у Європейський Центральний Банк. Окрім того, у листопаді 1993 р. Рада Міністрів змінила свою назву на Раду Європейського Союзу, а Комісія – на Європейську Комісію. У 1998 р. засновано Європейський центральний банк.

Рада міністрів ЄС, Європейська Комісія і Європейський Парламент з часу їх створення зазнали реформаційних змін відповідно до Ніццької 2000 і Лакенської 2001 р. декларацій та Хартії основних прав 2001 р., а також у зв'язку із розширенням 2004 р. і вступом до ЄС Румунії й Болгарії. Останні зміни в організаційній системі ЄС пов'язані з Лісабонською угодою, що вступила в силу наприкінці 2009 р. [5].

Прийнято вважати, що Європейська Рада на рівні саміту глав держав-членів репрезентує міждержавну складову, оскільки вона не є інституцією ЄС і її рішення не мають обов'язкової сили. Але ця інституція наділена також наднаціональною властивістю, оскільки її рішення мають політичний імпульс та визначають основні орієнтири подальшого розвитку Євросоюзу. Необхідно звернути увагу, що прийняті у форматі саміту міждержавні рішення означають добровільну згоду глав держав-членів на делегування певного сегменту державного управління на вищий наднаціональний загальноєвропейський рівень.

Три інституції ЄС – Єврокомісія, Європарламент, Рада (міністрів) ЄС – виражають наднаціональну складову і кожна із цих інституцій асоціюється із виконанням певних загальноєвропейських функцій (Рада – як головний орган прийняття рішень, Єврокомісія – як виконавчий орган і Європарламент – як представницький). Однак наднаціональна або міжурядова природа не є сталою ознакою тих або інших інституцій і відтворює можливість набувати проміжно-комунітарного вираження.

Наприклад, Рада ЄС (Council of the European Union) представляє важливий політичний інститут, який має на меті забезпечення узгодженості національних інтересів різних держав-членів ЄС із виконанням завдань та цілей, що стоять перед Європейською Спільнотою. Але водночас ця інституція відображає подвійність своєї сутності, оскільки, з одного боку Рада є своєрідним форумом, на якому держави-члени мають можливість оприлюднити свої національні інтереси, а з іншого – вона відіграє роль найважливішого органу в процесі ухвалення рішень ЄС. До того ж, міністри національних урядів країн-членів, з одного боку, складають структуру виконавчих органів своєї країни і у різний спосіб підзвітні парламентам своїх країн, а з іншого – ті рішення, які вони приймають у складі Ради міністрів ЄС, не можуть бути змінені окремими країнами. У процесі прийняття рішень під час дебатів щодо тієї чи іншої позиції міністра виражаються національні інтереси певної країни, яку він представляє, а процедура прийняття рішень (простої, "кваліфікованої" або "подвійної" більшості) передбачає у підсумку колективну загальноєвропейську відповідальність. Тим більше внаслідок перманентного розширення і зростання кількості учасників в Раді утруднюється здатність одного представника держави нав'язати свою волю, навіть якщо він належить до найсильніших держав. Поділ голосів у Раді міністрів здійснено так, щоб зробити неможливим блокування рішень окремими державами: кожна держава-член має кількість голосів відповідно до її

масштабів, але малі держави мають більшу кількість голосів, ніж вони мали б, виходячи з чисельності населення. До того ж, під час голосування в Раді використовується механізм подвійної більшості, за яким рішення повинно набрати порогову кількість голосів і здобути підтримку більшості країн членів (в окремих випадках – дві третіх) [6].

Проміжно-комунікативні характеристики співмірні також відносно Єврокомісії та Європаламенту. Так, Єврокомісія, яку вважають виконавчим органом ЄС або неформально називають "двигуном європейської інтеграції", виражає наднаціональну складову ЄС. Але принцип її формування із двадцяти семи незалежних членів (по одному від кожної країни-члена), делегованих на п'ятирічний термін за згоди своїх національних урядів, також дає певні підстави говорити про міждержавну складову. Затверджені Європарламентом комісари уже виражають наднаціональну складову і працюють на користь ЄС, бо кожен комісар Єврокомісії патронує один або декілька напрямів діяльності, очолює відповідний підрозділ, що називається Генеральним директоратом (Департаментом) (Directions General). Тому від єврокомісарів навіть вимагається складати присягу, хоча ця обставина не є абсолютною гарантією від можливих упереджень із їх сторони при виконанні службових обов'язків [7].

Наднаціональний вимір характеризує і Європарламент, оскільки його депутати представляють все понад півмільйонне населення Євросоюзу і формують фракції за партійним принципом. До того ж, найчисельною фракцією є Європейська народна партія, яка у Парламенті 2009 – 2014 рр. налічує 264 парламентаріїв – майже третину від його загального складу (736 депутатів).

Інституційна модель урядування в ЄС, в тій формі, у якій вона визначається Єдиним Європейським актом і Лісабонською угодою, ознаменована певними особливостями, які суттєво відрізняють її від національних систем:

1) наявністю двох типів міждержавних і наднаціональних інститутів; особи, що входять до органів першого типу (Рада міністрів), діють як офіційні представники держав членів, а другого (Єврокомісія) – також призначаються кожною державою, проте діють як незалежні особи, що не пов'язані з будь-якими інструкціями своїх урядів;

2) відсутності розподілу на незалежну законодавчу та виконавчу гілку влади (законодавчі повноваження розподілені між Радою та Парламентом, а виконавчі – між Радою та Комісією);

3) відсутності вертикальних структур управління та центрального регулюючого органу (своєрідне "управління без уряду", яке набуває транснаціональних горизонтальних мереж, координація між якими покладена на Комісію та спеціалізовані європейські агентства).

Закладений основоположними документами ЄС механізм стримувань і противаг, за якого жодна з європейських інституцій не може самостійно прийняти рішення, забезпечує наднаціонально-міжурядовий дуалізм.

По-перше, у законодавчому процесі беруть участь всі інституції Європейського Союзу (рис. 1).

По-друге, на відміну від національних парламентів, Європейський Парламент, не має права законодавчої ініціативи (це належить до повноважень Європейської Комісії) і не може самостійно приймати правові акти. Але законотворчий процес у ЄС все ж таки відбувається за участю Європейського Парламенту, згідно з визначеними процедурами:

– погоджуваної думки або процедури консультації (повноваження ЄП зводяться до видання думки, яка не є юридично зобов'язальною для Комісії чи Радою; однак, ці органи не можуть знехтувати думкою Парламенту);

– процедури співпраці (передбачає два читання, перше полягає у висловленні подібно до процедури консультації думки, а у другому читанні Парламент може запропонувати поправки, які, щоправда, можуть бути відхилені Радою, але тільки тоді, коли рішення Ради буде одноголосним);

– процедури спільного ухвалювання рішень, яка передбачає узгодженість між Парламентом і Радою міністрів; оскільки за цією процедурою Рада (навіть маючи одноголосність) не може діяти всупереч волі Парламенту, то Парламент може відхилити законопроект, а отже, практично володіє право вето.

Рис. 1. Участь європейських інституцій у прийнятті рішень

По-третє, Європейська Комісія, яка є виконавчим органом ЄС, водночас володіє виключним правом законодавчої ініціативи. У певних чітко визначених ситуаціях Комісія може самостійно видавати правові акти (регламенти, директиви, рішення, рекомендації, думки). Це правові акти, які видаються на підставі повноважень, делегованих Комісії Радою, або ж на підставі повноважень, які містяться безпосередньо в Договорі.

По-четверте, законодавча ініціатива Єврокомісії значною мірою обумовлена Радою міністрів, яка може зажадати проведення Комісією будь-яких вивчень, які визнаються необхідними для досягнення спільної мети, і подання всіляких потрібних пропозицій [8].

Важливим елементом останньої процедури є можливість скликання Арбітражного Комітету, який у суперечливих ситуаціях може примирити Раду і Парламент (відомий як консиліумний розгляд) [9].

Цікаво, що нова Лісабонська угода ЄС розглядає процедуру спільного рішення Європарламенту та Ради міністрів як стандартну законодавчу процедуру, яка не тільки посилить повноваження Парламенту, але й поліпшить представництво інтересів громадян ЄС у процесі прийняття рішень (95% правових актів ЄС прийматимуться за процедурою спільного рішення Ради та Парламенту) [10].

П. Сапсай зауважує, що функціонування тих або інших інтеграційних галузей може базуватися на взаємодії у формі п’яти основних форм міжінституційних

конфігурацій: 1) наднаціональних та міжурядових; 2) наднаціональних та комунітарних; 3) наднаціональних, міжурядових та комунітарних; 4) виключно наднаціональних; 5) міжурядових та комунітарних [11]. В межах наведених варіацій взаємодій широке поле залучення саме комунітарних інституцій (Рада міністрів) надає можливість зробити висновок про комунітарну природу значної кількості інтеграційних секторів та галузей, що знову ж таки є виразом наднаціонально-міжурядового дуалізму Євроспільноти загалом [12].

У процесі майже півстолітнього реформування інституцій ЄС баланс міждержавного та наднаціонального змінюється на користь останнього. Якщо раніше будь-яка країна могла обстоювати свої національні позиції шляхом накладення вето на рішення ЄС, то за новою системою заблокувати рішення зможуть не менше чотирьох країн.

Лісабонський договір звузив сфери застосування процедури одностайного голосування країн-членів ЄС на користь процедури "кваліфікованої" більшості і щодо галузевих політик. Ця процедура поширюється на 44 (замість запропонованих Конституцією 50) позиції щодо сфер діяльності ЄС, у яких держави-члени ЄС втрачають право вето. Серед них – сфера свободи, безпеки та юстиції (прикордонний контроль, надання притулку, імміграція, Євроюст та Європол), оподаткування, боротьби з тероризмом, злочинністю та нелегальною міграцією, деякі питання у сфері спільної зовнішньої та безпекової політики, сфера енергетики, інтелектуальної власності, гуманітарної допомоги тощо. Очікується, що це полегшить процедуру проходження законопроектів [13].

Лісабонським договором також розширюється право Європарламенту на участь у процедурі "спільного рішення" у понад сорока додаткових сферах. Раніше ця процедура стосувалась питань перетікання робочої сили, внутрішнього ринку, освіти, наукових досліджень, охорони довкілля, транс'європейських мереж, охорони здоров'я, культури, захисту прав споживачів тощо. Тепер вона додатково поширюється на європейське адміністрування, фінансові регуляції, несправедливу конкуренцію, структурні фонди, транспорт, європейський дослідницький простір, енергетику, туризм, спорт, перетин кордонів, деякі аспекти спільної комерційної політики тощо. Зокрема, право законодавчого регулювання Парламенту поширено на так звані "чутливі сфери" внутрішнього ринку, економічної політики, прикордонного контролю, надання притулку і боротьби з незаконною міграцією. А під час обговорення питань спільної політики ЄС у сферах сільського господарства, правоохоронної та судової влади депутати Європарламенту користуються рівними правами із міністрами країн ЄС і єврокомісарами.

Отже, у межах ЄС має місце поліморфність співвідношення наднаціональної та міжурядової форм інтеграційного управління.

Наднаціонально-міжурядовий дуалізм ЄС знаходить своє вираження в інституційних механізмах і у процедурі прийняття рішень (Єврокомісія є органом, який зобов'язаний присвячувати свою діяльність тільки інтересам Європейського Союзу, а Рада ЄС представляє інтереси держав-членів – з одного боку, а з іншого – діє як наднаціональний орган). Може скластися враження, що така її "подвійна" сутність майже унеможливлює прийняття нею рішень із позицій об'єктивності, принциповості, неупередженості тощо. Однак застосування принципу "лояльності" та різних систем голосування дозволяє Раді знаходити компроміс у складних ситуаціях.

Завдяки вимогам спільного ухвалювання рішень, наднаціональні суб'єкти управління змушений іноді погоджуватись на не цілком прийнятний, але пом'якшений варіант із метою запобігання більш небажаним змінам. А неоднозначність договорів ЄС надає широкі можливості для їх вільного тлумачення представниками різних держав і використання керівників та агентів.

Література

1. Цыганков П. А. Современные школы и направления в теории международных отношений / П. А. Цыганков // Теория международных отношений [Текст]. — М. : Гардарики, 2003. — 590 с.

2. Лебедева М. М. Теоретические школы в международных исследованиях. Либерализм и неолиберализм / М. М. Лебедева // Мировая политика [Текст]. — М. : Аспект-Пресс, 2003. — 351 с.

3. Сапсай А. П. Співвідношення міжурядового та наднаціонального управління в європейських інтеграційних процесах [Текст] : автореф. канд. політич. наук : 23.00.04 / А. П. Сапсай. — К. : Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжнародних відносин, 2009. — 21 с.

4. Киричук О. С. Історія європейської інтеграції: етапи, результати та досягнення. Політичні виклики європейської інтеграції [Текст] : курс лекц. для слух. спец. "Публічне адміністрування" / О. С. Киричук. — Львів : [б. в.], 2011. — 82 с.

5. Киричук О. С. Інституційні основи ЄС [Текст] : курс лекц. для слух. спец. "Публічне адміністрування" / О. С. Киричук. — Львів : [б. в.], 2011. — 49 с.

6. Киричук О. С. Політика європейської та євроатлантичної інтеграції [Текст] : навч.-метод. посіб. / О. С. Киричук. — Львів : Сполом, 2009. — 400 с.

7. Hooghe Liesbet. Supranational Activists or Intergovernmental Agents? Explaining the Orientations of Senior Commission Officials Towards European Integration // Series/ Report [Electronic resourse]. — № EUI RSC; 1998/36. — Access mode : http://hdl.handle.net/ 1814/1588.

8. Амстердамський договір про Європейський Союз (1997 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://europa.eu.int/comm/external_relations/ukraine/intro/ ip04_1477.htm}.

9. Ніццький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://europa.eu.int/comm/ external_relations/ukraine/intro/ip04_1379.htm.

10. Терещенко О. Конституція ЄС: прорив чи провал? / О. Терещенко // Юридична газета [Текст]. — 2005. — № 14 (50). — 23 лип.

11. Сапсай А. ЄС: питання повного наднаціонального об'єднання / А. П. Сапсай // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 68 ; Ч. І. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2007. — С. 136—139.

12. Сапсай А. Формування політичного устрою сучасного Євросоюзу: передумови, проблеми та перспективи / А. П. Сапсай // Актуальні проблеми міжнародних відносин [Текст] : зб. наук. пр. — Вип. 73; Ч. ІІ. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2008. — С. 210—213.

13. Тюшка А. Договір про Конституцію для Європи: генезис, юридична природа, політична цінність [Текст] : монографія / А. Тюшка. — К. : К.І.С., 2007. — 228 с.

O. Kyrychuk

SUPRANATIONAL LEVEL OF EUROPEAN GOVERNANCE: EUROPEAN DOMINANT OR INTERSTATE AND INTERGOVERNMENTALAPPROACH

On the example of the EU institutions the mechanisms of European governance are investigated in the context of dilemmas of supranational dominant or interstate and intergovernmental approaches.

Key words: supranational level of governance, national level of governance, intergovernmental approach, state sovereignty, subsidiarity, exceptional competence.